

Lesbide, geide, bi- ja transseksuaalide õigused Euroopa Liidus

Euroopa Liidu põhiõiguste harta jaotise „Võrdsus“ artiklis 21 keelatakse diskrimineerimine seksuaalse sättumuse tõttu.

Poliitiline taust

Viimastel aastatel toimunud areng näitab suurenenud teadlikkust lesbide, geide, bi- ja transseksuaalide (LGBT) õigustest Euroopa Liidus. Lissaboni lepinguga, mis sisaldab õiguslikult siduvat Euroopa Liidu põhiõiguste hartat, tugevdatakse diskrimineerimisvastast õigusraamistikku. Euroopa Liit peab nüüd võitlema diskrimineerimise vastu kõikides oma poliitika- ja tegevusvaldkondades, sealhulgas seksuaalsel sättumusel põhineva diskrimineerimise vastu.

Rahvusvahelisel tasandil on avaldatud kindlat üksmeelt seoses vajadusega võidelda seksuaalsel sättumusel ja soolisel identiteedil põhineva diskrimineerimisega, kui Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee ja Parlamentaarne Assamblee võtsid vastu kaks soovitusi ja ühe resolutsiooni.

Seda arvestades palus Euroopa Parlament 2009. aastal Euroopa Liidu Põhiõiguste Ametil uurida lesbide, geide, bi- ja transseksuaalide olukorda pärast seda, kui teatavates Euroopa Liidu liikmesriikides jõustati nende õigusi piiravad õigusnormid.

Põhjäreldused

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti aruanne „Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity“ (Homofobia, transfoobia ja diskrimineerimine seksuaalse sättumuse alusel ning sooline identiteet) osutab kolmele probleemile, millega lesbid, geid, bi- ja homoseksuaalid Euroopa Liidus kokku puutuvad. Nad peavad elama vaikselt ja nähtamatult, kannatama vägivaldseid rünnakuid ning neid ei kohelda võrdselt, näiteks tööl, ühiskonnas või Euroopa Liidus ringi liikudes.

Erinev areng

Mis puutub LGTB-kogukonna õiguste kaitsesse, siis õigusnormide muudatused erinevad Euroopa Liidus liikmesriigiti. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti uuringus toodi välja kuus põhilist (omavahel seotud) küsimust, mille puhul võib täheldada nii positiivseid kui ka negatiivseid suundumusi.

• Kogunemis- ja sõnavabadus

LGBT Pride-üritustega kaasnevad probleemid või agressiivsed protestid, samuti demonstrantide kaitse tõhustamine; samasooliste isikute suhete kohta alaealistele teabe andmise keelamine.

• Vaenuõhutamise ja vihakuriteod

Ebapiisav kaitse LGBT-kogukonna vastase sallimatuse ja vägivalda eest ning asjaolu, et väga vähestes liikmesriikides kohaldatakse selliste juhtumite suhtes kriminaalõigust.

• Ebavõrdne kohtlemine ja diskrimineerimine

Transseksuaalide kaitse jääb Euroopa Liidu kohtupraktikast hoolimata ebaselgeks; suur hulk võrdõiguslikkuse eest võitlevaid asutusi arvestab tööturul ja muudes valdkondades siiski seksuaalset sättumust.

• Vaba liikumine ja perede taasühinemine

Võrdse kohtlemise põhimõtet kohaldatakse selles küsimuses ebavõrdselt: mõnes ELi liikmesriigis on teises liikmesriigis sõlmitud samasooliste isikute partnerluste või abielude tunnustamine piiratud või keelatud, samal ajal kui teistes liikmesriikides laiendatakse õigusnorme antud valdkonnas.

• LGBT-kogukonna liikmetest varjupaiga taotlejate rahvusvaheline kaitse

Paljud liikmesriigid leiavad endiselt, et varjupaiga taotlejatel, kes soovivad kaitset oma seksuaalsest sättumusest või soolisest identiteedist tingitud tagakiusamise eest, ei ole õigus seda saada, kui nad saavad elada oma riigis end nii-öelda paljastamata.

• Soovahetus

Raskused ravi saamisel, õigusliku tunnustuse tagamisel ja võrdsel kohtlemisel enamikus ühiskonnaelu valdkondades, ehkki mõnes ELi liikmesriigis on olukorda leevendatud.

Ebaühtlane olukord

Arengute varieeruvus näitab, et Euroopa Liidus toimuvad edusammud eri tempoga ja ebaühtlaselt ning Euroopa Liidu liikmesriikide vahel on jätkuvalt suured erinevused. Takistused tulenevad peamiselt püsivast sallimatusest ja negatiivsest suhtumisest LGBT-kogukonda.

Õigusnormid ja üldsusepoolne aktsepteerimine käivad käsikäes

Kindlalt väljakujunenud suundumused ELis võivad kajastada või tugevdada negatiivset suhtumist LGBT-kogukonda ja stereotüüpide kinnihoidmist. Õigusnormidega tagatud võrdsed õigused on vältimatult vajalikud ja teatud valdkondades neid tunnustatakse. Ent üldsuse mõistmist ja heakskiitu ei saa tagada vaid õiguslike meetmete kaudu. LGBT-kogukonna õigustest teadlikkuse suurendamine nõuab dialoogi valitsuste ja kodanikuühiskonna vahel ning LGBT kogukonna tõhusamat kaasamist sellesse.

Ennetavad algatused

Mõnede ELi liikmesriikide valitsused võtavad vastu LGBT-kogukonna õiguste kaitsele suunatud laiaulatuslikke kavu.

Näiteks Madalmaad kinnitasid ajavahemikuks 2008–2011 laiaulatusliku LGBT poliitikadokumendi „Simply Gay”. See on riiklik tegevuskava, mis hõlmab 60 eri meedet, sealhulgas 24 projekti, mida toetavad erinevad ministriumid, et aidata kaasa LGBT-kogukonna tunnustamisele ühiskonnas ja nende õiguste kaitsele.

Rootsis on valitsusasutus kaasatud võitluse heteroseksuaalsuse institutsionaliseerimise vastu ühiskonnas, edendades demokraatiat, sallivust ja inimõigusi.

Ühendkuningriigis on valitsuse programmi raames võetud vastu töökava, et võidelda iganend eelarvamuste vastu ja tagada kõigile võrdsed võimalused olenemata isiku seksuaalsest sättumusest või soolisest identiteedist.

Mitmes ELi liikmesriigis – Eestis, Prantsusmaal, Saksamaal, Madalmaades, Hispaanias ja Ühendkuningriigis – on võetud tarvitusele meetmeid hariduse ning dialoogi edendamiseks, eriti koolides ja haridusasutustes, eesmärgiga leevendada negatiivset suhtumist homoseksuaalsusse ja LGBT-kogukonda.

Euroopa Nõukogu meetmete soovitus seksuaalse sättumuse ja soolise identiteedi alusel toimuva diskrimineerimise vastu võitlemiseks annab Euroopa Liidu liikmesriikidele suuniseid, mille abil parandada LGBT-kogukonna õiguste austamist, kaitset ja toetamist. Soovituse täitmine aitab luua õiguste järgimiseks ühtsemat seisukohta.

Tõendusmaterjalidel põhinevad nõuanded

Tuginedes Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti võrdleva analüüsi järeldustele, saab arendada seksuaalsel sättumusel ja soolisel identiteedil põhineva diskrimineerimise vastast kaitset ennetavate ja kooskõlastatud meetmete kaudu, nagu:

- positiivsete muudatuste tugevdamine ja arendamine kõigis põhilistes poliitikavaldkondades;
- ressursside koondamine ja abi pakkumine Euroopa Liidu liikmesriikidele, et LGBT-kogukonna õiguste kaitsmisel süvendada Euroopa Nõukogu soovituse täitmist;
- kodanikuühiskonna algatuste toetamine, et saavutada LGBT-kogukonna parem mõistmine, aktsepteerimine ja kogemuste austamine.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti arvamustes rõhutatakse eelkõige järgmist:

- tuleb toetada pingutusi horisontaalse direktiivi nimel, mis tagab võrdse kaitse kõigi diskrimineerimiviiside, sealhulgas seksuaalse sättumuse alusel toimuva diskrimineerimise, eest;
- tuleb hoiduda kasutamast avaliku korra rikkumise põhjendust, et kehtestada LGBT-kogukonnaga seotud sündmustele ja muudele LGBT-kogukonna liikmete identiteedi või suhete väljendustele ebakohaseid piiranguid;
- tuleb kindlustada õigus saada LGBT-kogukonna liikmete ja nende suhete kohta neutraalset teavet ning elada avatud ja kaasavas keskkonnas, mis on eriti tähtis selle kogukonna liikmete laste jaoks;
- homofobia ja transfoobia ilmingute eest tuleb tagada samasugune kaitse nagu rassismil või ksenofoobial põhineva vaenuõhutamise ja vihakuritegude eest;
- tuleb tagada Euroopa Liidu õigusnormides sätestatud õiguskaitse nõuetekohane kohaldamine transseksuaalide suhtes ja soolise identiteedi selge arvessevõtmine;
- pereliikme mõistet tuleb laiendada, lisades sellesse samasooliste abielus, registreeritud või *de facto* koos elavate partnerite mõiste seoses vaba liikumise ja perede taasühinemisega;
- tuleb tunnustada seksuaalset sättumust ja soolist identiteeti kui tagakiusamise põhjuseid ning parandada varjupaigataotleste mõistmist ja nõuetekohast töötlemist, hoidudes eelkõige seksuaalsel sättumusel ning soolisel identiteedil põhinevatele taotlustele halvustavate ja vaenulike hinnangute andmisest;
- soolist identiteeti tuleb mõista kui eraelu osa ja enesemääratlust, mitte kui psühhiaatrilist kõrvalekallet, eriti ametlikes dokumentides soo või nime muutmisel;
- tuleb edendada paremini tasakaalustatud avalikku arvamust LGBT-teemadel, võimaldades näiteks mitme asutuse koostöö ning partnerluste kaudu dialoogi LGBT-rühmade, meedia, poliitiliste esindajate ja usuliste institutsioonide vahel.

Lisateave

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti võrdlev õiguslik analüüs „Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 Update” on avaldatud aadressil:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm

Ülevaade Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti tegevusest on avaldatud veebilehel aadressil:

fra.europa.eu/fraWebsite/lgbt-rights/lgbt-rights_en.htm